

Arxiu històric FUNDACIÓ JAUME BOFILL

Una contribució decisiva a la modernització del pensament econòmic català

Francesc Artal

FEBRER 1993

FUNDACIÓ
Fundació
JAUME
Jaume
BOFILL
Bofill

FONAMENTAL
BÀSICA

UNA CONTRIBUTIÓ DECISIVA A LA MODERNITZACIÓ DEL PENSAMENT ECONÒMIC

CATALA (I)

Francesc Artal

A més d'ésser un professional de l'enginyeria, amb una gran capacitat com a pedagog, un polític amb idees connectades amb la realitat de la Catalunya de la seva època i un home amb una aguda sensibilitat social, Carles Pi i Sunyer (1888-1971) fou també un economista preocupat pels problemes crucials de l'economia catalana, clarament amb la intenció de fonamentar millor el seu pensament polític catalanista i, alhora, com es veurà, amb idees progressistes. Després de dedicar-se a l'ensenyament tècnic com a director i professor a l'Escola Complementària d'Oficis del Districte VII de l'Ajuntament de Barcelona i a l'Escola Superior d'Agricultura de la Mancomunitat de Catalunya, on ensenyà dibuix industrial, mecànica agrícola i construccions rurals i hidràuliques, i de dirigir l'Institut de Mecànica Agrícola de Barcelona a partir de 1913, en 1925 entrà com a secretari tècnic de la Federació de Fabricants de Filats i Teixits de Catalunya, i fou ací, quan ja tenia 37 anys, quan tingué l'oportunitat de dedicar-se a analitzar amb més assiduitat els problemes econòmics del tèxtil català. Preocupat per la crisi del tèxtil apareguda després de la Primera Guerra Mundial, publicà varis escrits sobre el tema (1). Pi i Sunyer examinà el procés de pèrdua de quota de mercat de la producció tèxtil després del desastre colonial, i per què s'arribà un cop acabada la guerra de 1914-18 a la crisi de sobreproducció, després d'una política imprudent d'augment de les instal·lacions sense haver-se previst que un cop acabat el conflicte la demanda es contrauria. I, en plena crisi del tèxtil dels anys vint, en comptes d'arrepentir-se en postures proteccionistes va insistir en la necessitat d'especialitzar i modernitzar el sector, i en la conveniència de centrar-se en l'impuls a l'exportació i d'entrar en la fabricació de noves fibres (2), cercant constantment, de fet,

la millora de la productivitat. Als anys vint hi hagué una caiguda en picat de les exportacions catalanes en volum: un cop eliminats els efectes dels canvis de preus, partint de l'índex 1909-1913 = 100, es passà de l'índex 107,7 en 1914 a 179,5 en 1918, 251,3 en 1919, 146,1 en 1920, 110,9 en 1925 i 138,3 en 1929 (3). Davant d'aquest fet allò que feia Pi consistia a donar una resposta tècnicament intel·ligent a la crisi, amb visió de futur.

1. Quatre grans corrents en el pensament econòmic català

Abans de situar les idees econòmiques de Carles Pi i Sunyer dins el pensament econòmic català dels anys vint i trenta, caldrà definir quatre grans corrents que, a grans trets, s'havien anat configurant.

Molt sumàriament, cal esmentar en primer lloc el representat pel pensament liberal de dreta que girava a l'entorn de la Lliga Regionalista -Lliga Catalana a partir de 1933- i que bevia en les fonts del liberalisme econòmic. Els seus representants més destacats eren Francesc Cambó, Josep M. Tallada, Joan Ventosa i Calvell, Josep A. Vandellós, tots ells amb trajectòries originals (4). Els seus òrgans principals oficiosos d'expressió eren la prestigiosa revista "Economia i Finances" (1917-1936) i el setmanari "Després" (1932-1936). Directa o indirectament, la Lliga representava els interessos dels empresaris industrials i agrícoles. La seva direcció apuntava vers l'ordenació d'un capitalisme modern, en contradicció amb el model que es pretenia implantar des de les polítiques econòmiques dels governs centrals espanyols.

El segon gran corrent fou el format pels anarquistes i anarco-sindicalistes, encarnat per D. Abad de Santillán, el valencià Mari Civera o el francès Gaston Leval, que va viure a Barcelona i a València. Molts dels seus escrits econòmics es troben a les revistes "Tierra y Libertad" (1931-1939), "Orto" (València 1932-1934) i "Tiempos Nuevos" (1934-1937).

Santillán, amb El organismo económico de la revolución (1936), intentà una alternativa al capitalisme, proposant una organització de l'economia -prescindint de l'Estat- basada en una nova estructuració de les activitats, articulades mitjançant consells dels diferents rams, a la vegada vertebrats a nivell local, regional, nacional i federal (5). Marí Civera dirigí la interessantíssima col·lecció "Cuadernos de Cultura" (6), que es publicava a València.

El tercer gran corrent fou el representat pel pensament marxista: per un costat Joaquim Maurín i Andreu Nin, per l'altre Estanislau Ruiz i Ponsetí. Els seus òrgans principals de difusió eren "Justícia Social" (1923-1926, 1931-1934 i 1935-1936), "L'Hora" (Barcelona i Ciutat de Mallorca 1930-1931, 1934-1936 i 1937) i "La Batalla" (Barcelona i València 1930-1937). Nin, amb Les dictadures dels nostres dies (1930), a més de donar una resposta a Les dictadures (1929) de Francesc Cambó, va fer una crítica des de l'esquerra al nou capitalisme financer, i explicà els nous trets de l'imperialisme de l'època, basant-se en les obres de Hilferding, Rosa Luxemburg i Lenin. Les reflexions de Nin donarien elements per a entendre millor el que seria l'ascens del feixisme i del nazisme. Maurín, amb La revolución española (1932) i Hacia la segunda revolución (1935), va fer una crítica a l'escàs desenvolupament industrial d'Espanya i proposà que el proletariat dirigís "la industrialització general del país". Cal destacar, també, les ponències presentades en 1935 per la Unió Socialista de Catalunya i el Partit Català Proletari per a formar un nou Partit Socialista de Catalunya que no arribà a quallar. Estanislau Ruiz i Ponsetí, a través dels seus discursos sobre la Nova Economia endegada amb la guerra, defensava la planificació integral però tot respectant la petita propietat d'industrials, comerciants i rendistes (7).

I arribem al quart corrent: el dels republicans d'Esquerra Republicana de Catalunya amb vocació socialitzant, o el dels liberals progressistes crítics amb el liberalisme econòmic. Com anomenar-los? L'historiador

Ricard Vinyes ha suggerit de batejar-los com a laboristes catalans. És cert que alguns dels seus membres tenien una manifesta sensibilitat pels problemes socials, i entre aquests destacaria el mateix Carles Pi i Sunyer. Però: es pot considerar Pere Coromines, un dels màxims assessors de la part econòmica de l'Estatut de Núria, un social-demòcrata? En canvi, el jove Joan Sardà i Dexeus, que escrivia a "Justícia Social" sota el pseudònim de "Joanus", no va contribuir a bastir un model econòmic socialista quan va assessorar els Decrets de S'Agaró de gener de 1937? Com definir l'Assaig d'Economia Política (1932-1934) en tres volums de Joan P.Fàbregas, cenetista, independentista i d'ERC, que començava criticant el tractat Principles of Economics (1890) d'Alfred Marshall, es deixava influir per Henry George i cloïa la seva obra utilitzant molts conceptes de Karl Marx? Tots ells tenien en comú: un pensament econòmic nacionalista (o catalanista), eren més o menys liberals, més o menys socialistes, però d'entre ells un grup notable estava influït pel laborisme britànic —que ja havia penetrat a Catalunya a primers de segle— i seduït per la política econòmica del president Roosevelt. Carles Pi i Sunyer fou un dels més destacats (8).

2. Concepte de dissociació i importància de les virtuts menestrals

Per a introduir el pensament econòmic de Pi és necessari ressaltar els trets més rellevants de L'aptitud econòmica de Catalunya (1927-1929), que en realitat constitueix una de les peces fonamentals del pensament nacionalista català del segle XX (9). Una idea important subjacent en el pensament de Pi, d'acord amb R.Vinyes, és el concepte de dissociació, el que vol dir el caràcter contradictori sota el que es presenta notan sols el caràcter català (això podria semblar una apreciació idealista o merament psicologista) sinó també dins el cos de les classes socials catalanes, inclòs el proletariat. Es tracta de l'existència d'una força centrípeta, entesa com a característica contradictòria que existeix dins el caràcter català. Es tracta d'un desequilibri, una disharmonia que Pi defineix amb claredat, provocat intel·lectualment per Antoni Rovira i Virgili. Al costat.

del "poble del seny" Pi detecta també "la folia exaltació dels arrauxats". Hom escrivia: "en la nostra societat es donen molt nombrosos els contrastos entre temperaments contradictoris" i, en els individus representatius de la cultura, "tendències divergents inconnexes, i sovint oposades" (10). La coincidència amb el capítol XI Els ressorts psicològics col·lectius de la Notícia de Catalunya (1954) de Jaume Vicens Vives és claríssima (11). La segona idea central, que desmarcava absolutament el pensament de Pi del marc intel·lectual traçat pels polítics de la Lliga, consistia a confiar, influït per Josep Coroleu (12), en les virtuts de la menestralia catalana, una classe situada al bell mig del ventall social, però prou extensa i arrelada (avui, certament, ha perdut pes, però ha estat substituïda per l'extensió i la varietat de les classes mitjanes) ~~tot i que molt heterogeni el grup social més nombrós~~ i que, d'acord amb Vicens Vives, "ha estat un coixí tou que ha esmorteït la força de la topada entre les dues classes en pugna" (13). Quan Vicens fa un balanç sobre l'evolució de la menestralia entre els segles XIII i XIX, no es pot estar de dir: "En tot cas, si ens haguéssim de pronunciar en un sentit o altre, diríem que aquest ascens de la menestralia fou, en definitiva, un bé, ja que portà a la societat catalana, mamant-lo directament de la pagesia, el sentit de ponderació que poc després havia d'ésser qualificat com la seva virtut més específica: el "seny". L'eina mai no és esbojarrada; està subjecta a una mida i a una finalitat. L'ús de l'eina feïnera ha donat als catalans, a través de la menestralia, la capacitat de formar-se un món a la mesura justa" (14). Tot això no és més que pura influència directa de Pi sobre Jaume Vicens Vives, que coneixia a fons L'aptitud (...): a Industrials i polítics del segle XIX (1958), Vicens utilitza vuit vegades l'obra de Pi en les seves notes, i en dues d'elles (notes 23 i 1, pp. 30 i 43) explica que L'aptitud (...) "recull bibliografia abundant", que ell naturalment també va utilitzar (15). Vicens → es deixà seduir pels menestrals, de la mà de Pi (vegeu per exemple l'apartat Els menestrals: la fi dels gremis, d'Industrials i polítics (...), pp. 117-124). L'aptitud (...) és, per tant, una obra

que a través de Vicens Vives tindrà una forta repercussió posterior. Les reflexions de Pi sobre el passat de Catalunya, l'aptitud per al treball dels catalans, les anomenades "virtuts de conservació", els defectes i les mancances de la política econòmica catalana, la importància de centrar-se en la indústria, depassaran amb escreix l'època en què foren formulades. Pi criticava la manca de capacitat de la indústria catalana -fraccionada i atomitzada, faltada de grans empreses, sense el suport d'un sector financer autòcton- per a intervenir en l'economia espanyola i poder exercir, efectivament, una influència política dins l'Estat.

3. Pensament laborista?

X El contacte de Pi, com a professor i director, amb les escoles de formació professional li provocà un interès per la formació dels obrers i, a la vegada, el devetllar d⁵ una creixent sensibilitat pels problemes socials. En 1923, a Per la cultura obrera, l'acció de les nostres escoles professionals (16), després de denunciar que l'Estat no feia res a Catalunya per a la formació professional, de la que només se n'ocupaven l'Ajuntament amb les seves quatre escoles d'oficis i la Mancomunitat de Catalunya amb l'Escola del Treball i l'Escola Tècnica d'Oficis d'Art, Pi insistia en la importància d'aconseguir una cultura tècnica de qualitat dins el context de la cultura mitjana, car sense ella no es podia abastar ni el nivell desitjable de solidaritat social ni la personalitat nacional (Pi ja hi lligava l'aptitud per al treball ben fet amb una de les principals virtuts del poble català).

El pas pel ministeri de Treball del govern de la República, en 1933, constitueix una mostra més de la seva sensibilitat per la situació de la classe treballadora. Per exemple, en el preàmbul del Decret de 28 de novembre de 1933 pel que es creava la Comissió d'Estadística Social, hom pot llegir: "La millora de les condicions de treball i l'elevació del nivell de vida en els medis obrers no interessa sols en l'aspecte econòmic; és un problema que ha de considerar-se com a

finalitat primordial en orientar i dirigir la política social de la República. Ha d'ésser el seu propòsit elevar dins els límits que no representin la destrucció de l'economia i el col.lapse de la producció, les condicions de vida, el grau de benestar, de salut i de cultura, de les classes treballadores. I per a això resulta indispensable de conèixer com a punt de partença i índex de confrontació, dades estadístiques referents al cost dels articles de consum, als pressupostos familiars d'ingressos i despeses, al nivell de vida i les seves repercussions demogràfiques i sanitàries en els principals medis socials espanyols" ("Gaceta de Madrid", 30-11-1933). La Comissió d'Estadística Social havia de tenir com a missió conèixer els nivells de salaris reals; el nivell de vida dels treballadors segons professions, oficis, localitats, medis socials; havia de confeccionar estadístiques sobre costos d'articles de consum, pressupostos familiars, sobre ocupats i aturats, accidents laborals, etcètera, amb l'objectiu de poder partir de bases reals per a millorar les condicions de treball i elevar el nivell de vida dels treballadors. A la sessió del 20-4-1933 del Parlament de Catalunya dedicada a la interpel.lació sobre l'atur forçós, Pi proposà com a mesura d'urgència la intensificació de les obres públiques, perquè després de l'esforç fet amb l'Exposició Universal de 1929 el ritme de la construcció -que havia estat molt ràpid- no podia quedar tallet bruscament; amb el restabliment d'aquest ritme s'aniria aconseguint "allò que en un àmbit molt més superior indicava el senyor Tallada quan parlava del projecte de Mainard Keynes [hom es refereix, òbviament, a John Maynard Keynes] a base de grans plans universals i internacionals d'obres públiques" (17). Les intervencions de Pi al Parlament de Catalunya a favor de millorar la situació de la classe obrera són nombroses; sovint es sentia més identificat amb les postures i crítiques dels parlamentaris de la Unió Socialista de Catalunya (Joan Comorera, Joan Fronjosà, Estanislau Ruiz i Ponsetí) i, en tot cas, gairebé sempre els respectava o bé s'aliava amb ells per a replicar els parlamentaris de la Lliga (18). Pi donà mostres reiterades de sensibilitat social. Per exemple, a la sessió del 13-4-1933, essent Conseller Delegat

X

X 6

i de Finances, Pi donà prioritat i caràcter d'urgència a la tramitació de la llei sobre l'atur forçós i la llei sobre contractes de conreu (19). En presentar-se els Pressupostos de la Generalitat per a 1933, Pi declarà: "nosaltres aspirem a fer una cultura de masses (...) En dir una cultura de masses, nosaltres volem dir una cultura de selecció, però una cultura de selecció que es faci de baix a dalt" (20).

En la discussió dels problemes Pi mostrava una consciència profunda sobre l'època que estava vivint: sabia que era una època de crisi i, alhora, de canvis històrics; estava convençut del fet que "en aquestes inquietuds econòmiques i socials que el món travessa en l'actualitat, hi ha quelcom més que una fase de depressió, d'un moviment cíclic; hi ha empeltat, podríem dir-ho així, en la fase depressiva del moviment cíclic, hi ha quelcom que s'escapa d'aquest període de depressió del moviment de translació; que hi ha una vertadera transformació del món". I prosseguia: "Els homes de l'Esquerra Republicana de Catalunya tenim el convenciment que el món, avui dia, viu en una època vertaderament històrica; una època de transformació profunda, les característiques de la qual, exactament, no les podem nosaltres comprendre, pel fet de què vivim dintre d'aquesta època i no podem veure'n les seves perspectives amb la magnitud i amb el seu conjunt. Però, en canvi, aquestes perspectives i aquestes característiques seran perfectament vistes pels homes de demà, d'un demà que no es pot xifrar en mesos i en anys, sinó en un període de temps llarg". Davant dels problemes de la crisi del capitalisme dels anys trenta, l'actitud política de Pi consistia a fer "tot allò que pugui servir precisament per augmentar el benestar i fer més ferm i pronunciat el progrés del nostre poble (...) Sabem que el nostre poble té, com a característiques essencials, dues actuacions que podríem dir oposades o que semblen oposades: per un costat, una determinada prudència, això que s'ha qualificat com a "seny", i que és la conseqüència d'una base reflexiva i de contenció, que fa que el seu camí

d'avenç sàpiga aturar-se en el punt just i històric del progrés. Però, al costat d'aquesta part assenyada i prudent del poble de Catalunya, tan característica com aquesta, tan catalana com aquesta, està precisament tot el que representa empena i esperança pel demà, tot el que representa esperit progressiu, creació de futur". Pi ho deia clarament: volia transformar Catalunya amb un esperit de progrés (21).

Hom veia que dins l'entramat social del país hi havia una dualitat, o la coexistència de dos elements aparentment contradictoris. Aquest enfocament dialèctic de la realitat del país era un camí obert no únicament per a entendre millor i més globalment la realitat social, sinó la llavor d'un nou pensament nacionalista que permetria d'apropar-se, encara que tangencialment, millor a les classes populars. Pi estava proposant, en realitat, un ideari polític i social alternatiu al proposat pel bloc industrial i agrari integrat pels homes de la Lliga, un ideari polític progressista deslligat alhora de l'anarquisme i del marxisme, però que no n'ignorava l'existència.

Per a conèixer les idees econòmiques de Pi resulta molt suggeridor el pròleg que va escriure al llibre de Vicenç Bernades Perspectives econòmiques (1935) (22). Tot fa sospitar que Pi i Sunyer, a més d'escriure el pròleg, fou l'inspirador de tot el llibre. Professionalment Bernades era un conegut cronista d'esports i, en 1934, entrà a l'Ajuntament de Barcelona com a regidor per ERC. Més tard, formaria part del Consell d'Economia de Catalunya. El llibre fou escrit en plena reclusió en el vaixell Uruguay, després dels fets d'octubre de 1934, i fou enllestit pel gener de 1935, després de llargues converses amb Pi i Sunyer i sense que fos possible de poder consultar bibliografia. Pi destacava en el seu pròleg l'interès que oferien "els coratjosos esforços de Roosevelt i els seus col.laboradors per a resoldre el problema en el pla de la vida política normal" (Op. cit., pàg. XI). Per a Bernades, la crisi econòmica tenia unes repercussions socials molt fortes, en un món en plena

transformació que havia d'acostar-se a "un règim d'igualtat social" i a assolir "un major benestar a les classes no emancipades" (Op. cit., pàg. 5). Era necessari elevar la capacitat adquisitiva de les classes treballadores.

En el llibre de Bernades hi ha moltes idees de L'aptitud (...), com per exemple l'esment al caràcter individualista català, que es transformava en esforç i que havia fet sobresortir els catalans en els afers econòmics. L'escàs arrelament inicial del socialisme a Catalunya era explicat així: "És curiós que a Catalunya, país essencialment obrer, no hagi aconseguit mai arrelar el socialisme, mentre que el sindicalisme ha fet tants d'adeptes; això pot certament atribuir-se a les reminiscències de les idees àcrates tan en voga en els nostres pares i pel culte a la violència que avui encara fa aquí el sindicalisme; però, al nostre entendre, és que en el fons les teories sindicalistes acusen un major positivisme i, per tant, són més sensibles al nostre caràcter que no pas les filosofies que constitueixen l'essència del marxisme. La preocupació administrativa-burocràtica s'escauria millor- que sempre han mostrat els socialistes, és un altre factor que n'ha fet allunyar el nostre obrer" (23). Bernades tractava també la importància de l'intercanvi comercial entre Catalunya i la resta d'Espanya, i denunciava que l'esforç fiscal que feia Catalunya, així com els diners catalans que es mobilitzaven a través dels bancs espanyols, no es veien compensats per les despeses de l'Estat central a Catalunya (24). La política econòmica intervencionista de Roosevelt era ^{un} contemplada com a una de les solucions possibles a la crisi (Op. cit., pp. 59, 103, 156) i, en canvi, eren rebutjades les experiències de l'Alemanya de Hitler, la doctrina feixista italiana o l'imperialisme japonès. Quant a la política econòmica seguida a la URSS, Bernades la trobava excessivament estatista. El desenvolupament industrial impulsat per Stalin no havia aconseguit, tot amb tot, crear-hi un mínim de benestar. Per a Bernades els països a imitar eren Anglaterra i l'experiència de Roosevelt als EUA. La fórmula era: liberalisme, més intervencionisme

sempre que fos necessari. La filosofia econòmica havia de canviar: calia pensar més en termes de fer un repartiment més equitatiu de la riquesa; la finalitat de la tecnologia no havia de consistir a augmentar els beneficis dels capitalistes, sinó a fer guanyar més als proletaris treballant menys hores. El repte era difícil: fer créixer la demanda i, a la vegada, reduir la jornada laboral. Això només fou possible més tard, amb la Teoria General (1936) de Keynes. Calia "disminuir cada vegada més les diferències que separen els homes en castes de poderosos i desheretats, mitjançant totes aquelles formes que tendeixin a aconseguir un major nivell social de les classes populars" (25).

4. L'economia catalana

L'estudi de Carles Pi i Sunyer sobre la balança comercial entre Catalunya i la resta d'Espanya ha esdevingut ja un text clàssic sobre aquesta matèria (26). Pi demostrà que Catalunya, en 1931, exportava a la resta de l'Estat 1.290 milions de ptes i que n'importava 1.180 milions. És a dir: l'intercanvi comercial era important, i lleugerament favorable a Catalunya. L'estructura de la balança mostrava que el 62,79% de les exportacions, 810 milions de ptes, estava compostat per filats i teixits de cotó, llana i seda; en canvi, el 57,63% de les importacions eren productes agro-pequaris, per un total de 680 milions de ptes. En relació a la part de fluxes financers públics, Pi estimava que Catalunya aportava a l'Estat el 25% dels ingressos tributaris, percentatge molt superior a l'11% que donava el Cens de 1930 com a població de Catalunya en relació a la població total espanyola, o al 12,1% que donava l'Institut Cartogràfic.

L'enfocament que donà Pi als problemes de l'economia catalana, ja en plena postguerra, era absolutament innovador, tenint en compte l'època i el moment en què estava fent les seves reflexions. La seva conferència L'economia catalana és, llegida avui, sorprenent (27). Pi remarca, en la seva anàlisi, com a Catalunya no hi ha grans diferències de renda i, com a conseqüència d'això, la menestralia i la classe mitjana hi tenen un pes

important (Op. cit., pàg. 21). Després de fer balanç sobre l'aptitud dels catalans per a l'economia, Pi parteix de la situació econòmica de la postguerra, advertint que "la nostra economia sortí de la gran desventura de la guerra no diré intacta, però sense haver sofert grans danys, sense arribar-se a la devastació general i destrucció de l'utilitatge productor com sofí l'economia d'altres països amb motiu de la guerra mundial" (Op. cit., pp 31-32) (28). Calia enfrontar, això no obstant, la tasca de la reconstrucció d'una economia que acabava d'ésser fuetejada per una crisi mundial i per una guerra civil. Amb aquest fi, Pi proposà la nova idea d'ordenació econòmica, "el marc d'una ordenació general cooperant" (Op. cit., pàg. 34). En realitat, la proposta consistia a bastir una economia mixta d'inspiració keynesiana, proposta que fou possible, probablement, gràcies a l'exili londinenc que s'havia d'allargar fins al 1952 i que li permeté d'entrar en contacte amb la literatura econòmica anglo-saxona. Hom sabia que a l'Espanya sotmesa per la tirania de Franco s'havia desencadenat un procés de major separació entre les classes socials, i advertia que "un poble empobrit mai no constitueix un bon mercat; és l'elevació del nivell mitjà de vida i del poder adquisitiu de tots allò que recolza una economia pròspera i floreixent" (Op. cit., pàg. 40). Pi explicava com a l'Espanya de 1946-1947 no s'havien assolit encara els nivells de producció agrícola i industrial anteriors a la guerra, i com les condicions de vida havien empitjorat. L'utilitatge industrial català no s'havia renovat gens. L'índex del cost de la vida havia passat de 1936 = 100 a 241 en 1940 i a 496,6 pel juny de 1947 (Op. cit., pàg. 53). Espanya, per raons polítiques, havia estat exclosa del Pla Marshall, quan en realitat l'economia espanyola necessitava més que cap altra crèdits de l'exterior per a poder modernitzar-se.

El canvi de règim i l'entrada a l'ONU eren condicions indispensables per a integrar l'economia espanyola dins l'economia mundial. I, per a

això, calia assentar noves bases polítiques d'un "clima de reconciliació" que retornés la confiança en la prosperitat econòmica. El nou procés d'arrencada s'havia d'assentar en el treball i en l'estalvi, en la combinació de pla i llibertat: calia saber conciliar d'un costat l'economia liberal, i, de l'altre, la planificació tècnica i econòmica capaç d'orientar la reconstrucció. És a dir: no es podia deixar tot en mans del "liberalisme pur i sense control", ni planificar-ho tot sistemàticament, amb esperit dogmàtic i totalitzador (Op. cit., pp. 74-78).

I, atès que Catalunya formava part de l'Estat espanyol, calia partir de moment d'aquesta realitat política —que s'havia d'anar transformant, amb la reconquesta de la democràcia, en una estructura federativa— per a enquadrar l'ordenació de l'economia catalana dins el marc més general de l'àmbit estatal espanyol. Pi puntualitzava, però, que era necessari pensar sempre en una economia nacional, és a dir, relacionada amb el resultat conjunt "de l'esforç, del treball, de l'estalvi, de l'esperit realitzador de tot un poble" (hom es referia, naturalment, al poble català), i, simultàniament, l'economia nacional havia de tenir un objectiu social, el que volia dir anar adreçada a "promoure el benestar de tots, a assegurar el treball, a créixer els mitjans i el nivell de vida de tota la població catalana, de la gent que viu a Catalunya" (Op. cit., pp. 86-87) (29).

5. La nova ordenació keynesiana

Pi i Sunyer s'havia preocupat per analitzar la crisi de sobreproducció en un món, el dels anys trenta, en què coexistien àmplies zones de subconsum. El progrés de la tècnica, l'organització científica del treball i la racionalització dels processos de producció havien aconseguit d'elevat moltíssim els nivells de producció i l'eficiència del sistema econòmic. El món capitalista havia originat una gran crisi: després d'una fase expansiva, amb inflació, impuls de noves activitats, va sobrevenir la fase de caiguda dels preus, l'atur, el crac de les empreses i, segons Pi amb una gran influència de factors psicològics,

la crisi. Essent Director General de Comerç durant la República, Pi es va trobar amb enormes dificultats perquè els productes espanyols poguessin penetrar en els mercats exteriors: els altres països es defensaven amb contingents, quotes i elevació d'aranzels. I, després de la crisi de 1929, va venir la Segona Guerra Mundial, que Pi va viure des d'Anglaterra, amb els seus enormes problemes econòmics (abastament de la població, fabricació d'armes, problemes de finançació massiva). L'ordre monetari fou intentat a la conferència de Bretton Woods de 1944, amb la proposta de cooperació a través de la creació del Fons Monetari Internacional i del Banc Internacional de Reconstrucció i Foment, però el final de la guerra havia abocat els països bel·ligerants a una situació ruïnosa i caòtica, amb l'existència d'un inevitable mercat negre. Per a afrontar el redreçament europeu, en 1947 els EUA varen presentar i aplicar el Pla Marshall, que va començar a engrescar l'Europa dels aliats en un gran esforç d'ordenació i d'impuls a la producció, i en un gran esforç per a garantir l'alimentació de la població (30).

En la mesura en què va anar resseguint el comportament de l'economia mundial a partir de 1945, Pi va anar decantant-se per l'"ordenació econòmica", que ell entenia com a una intervenció de l'Estat que havia de coexistir amb els sectors privats, o el que ell en deia la "llibertat econòmica". El text bàsic per a conèixer el seu pensament sobre aquest tema és La ordenación económica (31). Pi constata que John Stuart Mill, en els seus Principles of Political Economy de 1848, ja advertia sobre les conseqüències a les que podia portar l'aplicació incondicional del liberalisme, i reclamava una certa intervenció de l'Estat, car Mill "evoluciona, proposant àmplies reformes de caràcter social i acceptant d'una manera expressa, encara que limitada, un règim d'intervenció" (32). El nostre economista es va sentir fonamentalment atret per: 1r) la nova organització científica del treball, proposada a The principles of Scientific Management (1911) de F.W. Taylor, que a partir de l'estudi de l'organització replantejava la divisió del treball i feia possible

que a més treball es pagués més salari i, alhora, que l'empresari obtingués més rendiment del treball; 2n) la racionalització industrial, que ordenava més racionalment l'activitat econòmica (mecanització intensa de processos, adquisicions massives de matèries primeres, organització de les vendes, reduccions en els preus finals) i que desembocaria en la formació dels trusts i càrtels; i 3r) els plans econòmics, basats en la idea de previsió, iniciats amb els primers plans soviètics, els primers plans del feixisme italià -de signe molt diferent, basats en l'organització cooperativa del treball i de la indústria- i continuats amb el Pla de Reconstrucció Europea, el Pla Colombo, etcètera.

Pi, que veié amb simpatia la política empírica d'intervenció i control de Roosevelt amb el New Deal, afirmarà que "La figura que personifica l'esforç més gran per a realitzar aquesta obra de conciliació entre allò que és tradicional i allò que és obligat és John Maynard Keynes" (33). Keynes era la síntesi entre el liberalisme i l'intervencionisme, era un heterodox que va revisar les idees liberals perquè el vell liberalisme econòmic era incapaç de resoldre els nous problemes. El sistema econòmic no podia quedar abandonat a la seva sort, i necessitava per a la recuperació del cicle la introducció d'elements correctors. Gràcies a Keynes, a l'entendre de Pi, les economies industrialitzades i desenvolupades varen poder controlar molt millor les fluctuacions cícliques i aplicar els principis d'una política expansionista que estimularia la inversió, la propensió al consum, l'expansió dels mercats i, el que era molt important, permetria un nivell d'ocupació molt més gran. Keynes va aconseguir un model dinàmic amb expectatives de futur, segons Pi. "No pot deixar-se en mans privades -deia Pi- el deure d'ordenar el volum d'inversions" (34); l'Estat havia d'organitzar les inversions, amb l'objectiu d'assolir la plena ocupació i estimular la propensió a consumir, regulable a través de la política fiscal i de les variacions en el tipus d'interès.

Hom va intuir la recuperació que s'aniria produint a Europa dins els països de l'OECE, i explicava els seus esforços de cooperació mútua per a incrementar la producció (agrícola, energètica) i millorar tant l'utilitatge com les xarxes de transports, els esforços per a aconseguir una estabilitat financera, la coordinació en la producció de carbó i d'acer (control de preus, regulació de la força de treball). Hom veia molt clar, després de repassar el darrer informe de la Comissió Econòmica per a Europa de les Nacions Unides referit a 1954, que Europa es trobava encarrilada en el camí de la restauració econòmica.

Pi es fixava també en l'experiència laborista del govern britànic, que havia de maldar per a fer funcionar la producció en la seva plena capacitat, per tal d'acréixer l'ocupació. En realitat, segons Pi, els laboristes britànics havien aplicat les teories de l'escola keynesiana per a poder assolir la plena ocupació, i, després de nacionalitzar diverses indústries bàsiques i d'estendre l'ampliació dels serveis socials -mesura fonamental per a donar cohesió a la societat democràtica-, varen fer retrocedir l'atur forçós i varen reequipar la indústria, aconseguint un increment del 20% en els ingressos nacionals i d'un 70% en les exportacions (en relació a les xifres d'abans de la guerra). El règim laborista va practicar, doncs, una política "d'un liberalisme intervingut i regulat", que no va canviar massa quan varen pujar al poder els conservadors, els quals es limitaren només a introduir canvis lleugers en el sistema fiscal i a aixecar alguns controls (La ordenación económica, ff. 27-30).

Als EUA també existia l'ordenació, deia Pi. Allà foren els empresaris els qui primer varen organitzar les indústries, a través de l'organització científica del treball, la qual va permetre de treballar sobre bases més racionals i eficients, degudes per tant més a la iniciativa dels empresaris que no pas a la intervenció de l'Estat. Però l'ensulsiada de Wall Street va requerir la nova ordenació de Roosevelt, i l'entrada a la Segona Guerra Mundial per part dels EUA va fer necessaris

els plans de producció aplicats a la indústria i els controls sobre matèries primeres, salaris i preus. També als EUA els governs de després de la guerra varen injectar moltes inversions públiques dins el sistema econòmic, fet que va permetre que l'economia prosperés i que s'aconeguís, també, la plena ocupació. Per a Pi, "l'economia nord-americana ofereix el millor exemple d'eficaç ordenació econòmica" (Op. cit., full 34).

Finalment, cal destacar que La ordenación económica es cloïa amb el consell d'aplicar-la també en el pla internacional, a través de les diferents Comissions de l'ONU. Calia, d'acord amb Pi, ajudar a desenvolupar els pobles més endarrerits de l'Àsia, Oceania, Àfrica i algunes regions d'Amèrica. "En el món d'avui no poden haver-hi compartiments estancs. L'únic camí de la prosperitat comú de la societat humana està en el sentit de solidaritat i reciprocitat, en l'esperit i la pràctica de la cooperació humana. I això no es pot assolir sense una àmplia acció ordenadora. L'empresa més gran que l'hòme té al davant seu en aquesta època és la de l'ordenació econòmica en el pla internacional" (Op. cit., full 38).

El món de mitjan dels anys cinquanta era testimoni d'un gran avenç de la ciència i de la tècnica, d'una nova revolució industrial, deia Pi. Les empreses s'havien concentrat i articulats de nou, i ja no tenien un sol amo: eren dels accionistes anònims. Havia aparegut una nova classe dirigent: la dels gerents i els administradors de les empreses. El sistema tenia, això sí, un perill: la inflació. Calia combatre-la, i disposar dels instruments necessaris per a, a cada moment, frenar o estimular l'activitat econòmica. L'Estat havia de poder dominar la política de stop-and-go, i, consegüentment, havia de poder supervisar, intervenir, regular.

L'aplicació del model keynesià al cas de Veneçuela està explicada a Algunas ideas sobre ordenación económica aplicadas a Venezuela (1956) (35),

treball en el que es feia un diagnòstic sobre els principals problemes del país i en el que es proposaven les mesures necessàries per a donar el salt endavant. Pi veia com Veneçuela sofria una desproporció entre el volum dels seus recursos naturals i l'extensió enorme del seu territori (912.000 km²), d'una banda, i la migradesa de la seva població, per l'altre costat, sense que s'hi hagués pogut desenvolupar un mercat interior. Hom ja veia que l'economia veneçolana depenia massa de les exportacions de petroli, que aquest no duraria sempre i que corria el perill d'ésser sotmès a oscil·lacions internacionals de preus. Pi creia que l'Estat veneçolà, a través de la Direcció de Planificació Industrial del Ministeri de Foment, la Corporació Veneçolana de Foment i el Consell Superior de la Producció, havia d'agafar la iniciativa i fer plans per a la siderúrgia, la petroquímica, l'electrificació del país i la producció elèctrica d'origen hidràulic. Calia reestructurar articuladament l'ampli territori, construir carreteres i noves vies fèrries, utilitzar les possibilitats de la navegació fluvial i millorar les comunicacions marítimes i els grans ports. Després d'un examen acurat de les produccions agràries i ramaderes, d'examinar les desigualtats en la propietat de les terres, d'analitzar la mineria, la producció d'energia i la situació dels diversos sectors industrials, Pi preconitzava que l'Estat, amb la cooperació dels industrials, fomentés dirigís i controlés el conjunt de les indústries i, sobretot, estimulés i protegís les indústries bàsiques, les indústries consumidores de matèries primeres obtingudes a Veneçuela, les indústries orientades vers el comerç exterior, les relacionades amb la defensa estratègica, les que cobrissin les grans necessitats col·lectives i les que ocupessin molta mà d'obra o contribuïssin a l'especialització del treball. Hom aconsellava també d'abaixar els preus per a fer-los més competitius de cara als mercats exteriors, i per a aconseguir aquest fi calia indefugiblement abaixar els costos de producció a base de renovar la maquinària. Era necessari també, en opinió de Pi, augmentar la capacitat de consum de la població i que "s'estengués a tots la doctrina del benestar col·lectiu" (Op. cit., full 51), millorant l'ensenyament

i la cultura -amb preferència per l'ensenyament científic i tècnic- i el sistema sanitari. Pi acabava el seu text afirmant que si la generació dels alliberadors d'Amèrica no van fallar i quan va cladre van lluitar per la llibertat política, la generació actual havia de lluitar en el pla econòmic pel benestar col·lectiu.

6. El futur: llibertat més socialisme

Carles Pi i Sunyer va deixar, al final de la seva vida, un text inèdit penetrantment actual: En el umbral del futuro, escrit entre finals de 1968 i començaments de 1970 a Caracas (36). Es tracta d'un llibre escrit sobretot per un polític i, també, per un humanista, i en el que sis capítols (del II al VII) dels vint-i-sis que té l'obra tracten també sobre economia. L'atractiu bàsic del llibre consisteix en la seva actualitat, car molts dels temes que tracta l'autor, moltes de les reflexions que hi fa, són útils i estimuladores més de vint anys després d'ésser escrites i tenen, a més, l'encant de la combinació entre el laborista català, l'economista que ha assumit el model keynesià i les idees schumpeterianes sobre la confluència entre capitalisme i socialisme, la sensibilitat per les idees intel·ligents de J.K.Galbraith, i els ingredients necessaris d'utopia com per a renovar forces per a enfrontar el futur. Aquest futur progressista pel que aposta Pi i Sunyer no està gens malament: hom veurà la generalització de l'energia nuclear i dels nous invents estimulats per l'electrònica (37); el problema de l'explosió demogràfica serà ben encarrilat; hi haurà un canvi social en un sentit d'una major justícia; s'abandonaran les guerres (tant de bo!); la gent no valorarà l'apetència pels diners; la defensa de la individualitat es posarà en funció del fet que la societat sigui més socialitzada; es revisarà la comunicació de masses davant del rebaixament de la cultura; hi haurà un alliberament dels prejudicis i l'obsessió del sexe; i existiran noves formes d'adaptació al canvi seguit i accelerat (Op. cit., full 8)

La revolució tecnològica que interessa ara a Pi és la de l'automoció a la indústria i als serveis. El treball, segons Pi, es convertirà en més ràpid i eficaç, els investigadors i els erudits obtindran la informació de forma més àmplia i ràpida. L'electrònica haurà de permetre la proliferació dels mitjans d'informació i de comunicació de masses. Per un costat, el progrés tecnològic pot impulsar la societat del benestar i del consum en massa; però, a la vegada, la despersonalització que pot implicar pot provocar la rebel·lió i l'inconformisme. Pi s'interrogava sobre l'esdevenidor que engendraria la revolució dels ordinadors i l'automoció, i la possibilitat que fes augmentar molt l'atur. Proposava reduir, un cop més, la jornada de treball, que s'arribés a treballar 3 o 4 dies a la setmana. Aquest fenomen haurà de provocar, segons Pi, el replanteig total de la vida humana: l'augment del temps per al lleure hauria de permetre l'enriquiment cultural; o això, o es cau en uns motllos socials rígids marcats per la infraestructura tecnològica, deshumanitzats, i es va aparar a l'home unidimensional que explicava Herbert Marcuse.

Un cop vist que tenia greus defectes, el capitalisme ja no conservava la seva puresa doctrinal. En part per l'aparició del socialisme, en part per la nova política econòmica keynesiana, que representà un nou camí de sortida a la crisi. L'economia estatal començà a agafar pes en els països capitalistes, fins i tot en els EUA, on part de la seva prosperitat depenia de l'acció reguladora d'un gran sector públic o d'indústries privades que depenien directament dels plans i dels contractes de l'Estat. Però calia no enganyar-se tampoc: a les societats desenvolupades no tothom gaudia del mateix nivell de benestar; hi havia -i hi ha- diferències segons les races, gent pobre i miserable. Per tant, segons Pi, calia atendre els serveis bàsics: la salut, l'ensenyament. I, també, tenir cura de la urbanització, el medi ambient i l'habitatge.

Per a Pi el capitalisme tenia la seva raó d'ésser en l'avidesa de guany i en l'interès purament material. No tot, però, podia consistir a acumular

més capital gràcies al treball aliè; la riquesa havia de complir també uns deures d'ordre social. Hom matisava sobre la propietat: el sentiment de la propietat és profund si es basa en la recompensa de l'esforç del treball realitzat, i proporciona seguretat; però aquest sentiment queda molt atenuat si la propietat és heretada o no és fruit del treball sinó de l'interès del capital. L'abús de l'interès podia menar a situacions injustes. Pi es preguntava: fins a quin límit és lícit ^{permetre acumular} ~~de passar~~ la riquesa de la que hom s'apropia obtinguda en l'aplicació d'un tipus d'interès? Calia establir-hi uns límits, és a dir, calia no sobrepassar el llindar del que ja fóra aprofitar-se del treball dels altres a partir de la plus-vàlua obtinguda. La política redistributiva podia contrarestar l'explotació del treball.

El primer gran reconstructor del capitalisme, en opinió de Pi, fou Keynes, que va conciliar liberalisme econòmic i ordenació econòmica; hom assenyalava també com John Strachey, des del socialisme, afirmava que el capitalisme tendia al desequilibri i a l'estagnació, si no se'l corregia, i com J.K. Galbraith sostenia que el capitalisme necessitava un contrapès (Op. cit., fulls 33-35).

La visió de Pi sobre el socialisme, tema al que dedicà el capítol V (Op. cit., fulls 46-57), era antidogmàtica, gens sectària i pròpia sobretot d'un laborista. Hom explicava els orígens del socialisme, el naixement de les primeres organitzacions obreres, la influència del pensament de Marx i Engels i les diverses interpretacions a les que donà peu. El marxisme va esdevenir "l'instrument que va inspirar l'esperança d'una nova societat". El socialisme cercava un sentit social a través d'imperatius de justícia: major benestar per a tothom, major equitat en la remuneració dels fruits del treball, redistribució de la riquesa. I, dins el socialisme, Pi citava els Estats comunistes i, a més, els partits socialistes que -sols o en coalició- havien governat. D'altra banda, tal vegada per influència externa del socialisme, les economies s'anaven organitzant de forma que l'Estat hi anava tenint un pes creixent. Pi explicà

com la URSS, sense cap suport exterior, arribà a esdevenir la segona potència del món. Hom repassava els intents reformadors a la URSS, mirats amb recel per Kosygin, duts a terme per Liberman amb la defensa de l'esperit d'iniciativa, i per Stepanov, que preconitzava la propietat individual a l'agricultura. Pi veia amb interès la liberalització de Iugoslàvia, on les empreses eren organitzades pels mateixos productors; Txecoslovàquia, on s'estaven implantant "nous mitjans de planificació econòmica de manera que, tot abraçant el problema nacional en el seu conjunt, poden arribar a una modalitat humanista de la civilització tecnològica" (Op. cit., ff. 52, 68), però on havien sorgit dificultats serioses (la invasió dels tancs a la primavera de 1968); Israel, que era segons Pi una democràcia socialista amb una base cooperativista; Xina, on malgrat la confusió de la Revolució Cultural, la població no passava gana i vivia millor que abans de 1949. Altres països com Gran Bretanya, Àustria, França i Suècia, no tenien règims enterament socialistes però l'acció dels partits socialistes havia influït molt en les polítiques econòmiques, fins al punt que Gran Bretanya, per exemple, tenia un sistema d'economia mixta, amb branques bàsiques industrials i de serveis socialitzades. Hi havia també els exemples de França, que practicava el dirigisme i la planificació, o Suècia, on els corrents socialistes havien aconseguit que fos un dels països més avançats del món i amb un sentit més fort de responsabilitat col·lectiva, país que havia aconseguit grans conquestes en el terreny de l'assistència social, i amb un sistema fiscal que garantia una distribució més justa de la renda. Pi defensava el socialisme amb cites d'Oscar Wilde o de Marx. Per a Wilde el socialisme no tenia per què empresonar la llibertat de l'individu sinó que, per contra, contribuïa a formar-la. "La veritable perfecció de l'home no està en el que té, sinó en el que és", escrivia Wilde (Op. cit., full 55) (38); Marx, segons Pi, afirmava que la societat comunista es proposava d'assegurar la llibertat completa del desenvolupament de la personalitat humana. "El socialisme és el fenomen polifac-econòmic del nostre temps. Millor dit, és el fenomen d'ara" (Op. cit., full 55); passava, però,

que tenia diferents variants, i entre elles la dels fanàtics i sectaris, amb dogmes i cismes, i també s'hi havien engendrat "impureses", despotisme, aparells repressors. Calia que determinat socialisme s'alliberés d'intransigències dogmàtiques doctrinàries i que evolucionés vers la llibertat i l'aspiració a un món més just (Op. cit., fulls 56-57).

Pi s'interessava vivament per l'obra de J.K.Galbraith, un dels grans crítics del capitalisme nord-americà, de la societat opulenta i del consum en massa. Als EUA no hi havia, segons Galbraith, ni lliure mercat, ni lliure elecció individual del consumidor, sinó una gran organització productiva que tendia a sotmetre als seus programes tant els mercats com els consumidors. El poder estava en mans de les tecno-estructures, o intel·ligència organitzada formada per uns estatsmajors de tècnics, i existia una relació clara entre l'ordenació planejada pel govern i les indústries lligades a la defensa. I, al costat de la societat opulenta, Pi es fixava en el fet que Galbraith denunciés la penúria en el terreny de l'assistència social (escoles, hospitals, universitats) (Op. cit., ff. 58-59). Basant-se en les obres d'Adolf A. Berle Si Marx volviese ahora i Le défi américain (1967) de Jean-Jacques Servan-Schreiber, Pi assenyalava com el capitalisme nord-americà estava dominat per les grans corporacions, com es produïa el fenomen de la cross-fertilization —o fertilització creuada per la conjunció de govern, gerents industrials, economistes, enginyers, investigadors—, que permetia aportar noves tècniques i la renovació permanent de la creació industrial, l'èxit del management. Però Pi opinava que el capitalisme desenvolupat, "amb els grans mitjans dels que disposa, està en condicions de dur l'organització fins al grau de perfeccionament que aranté, però és evident també que això no [és] privatiu del liberalisme econòmic. Organització perfeccionada pressuposa grans empreses, corporacions, articulació econòmica, possible intervenció o ajut estatal. Un conjunt de factors que apunten de cara al futur cap a una organització socialitzada" (Op. cit., full 62). Un dels principals problemes dels EUA consistia en què el sistema havia format

una àmplia massa homogènia passiva, el pensament moderat de la majoria sense esperit autocrític (39).

El capítol VII, titulat Desarrollo económico (Op. cit., fulls 70-82) és l'últim en què Pi tracta centralment temes d'economia, i en ell hom comença per destacar el paper de la indústria com a motor del desenvolupament econòmic, perquè és el sector capaç de crear més valor afegit. És necessari per a desenvolupar un país la concurrència del factor humà amb capital i, a més, progrés tecnològic més investigació. Els països rics no havien seguit una bona política inversora en els països subdesenvolupats, i aquest fet no havia provocat altra cosa que el colonialisme i l'augment de les disparitats entre països. Pi explicava la intervenció de Raúl Prebisch a la conferència de l'ONU a Nova Delhi. Prebisch va demanar que els països industrials cooperessin de forma més efectiva amb els països de la perifèria, pensant més en el fet que el desenvolupament del món era un problema comú que no pas en els interessos comercials immediats. Pi es plantejava també els límits del creixement i el problema dels seus aspectes qualitatius. Seguint Martin Godfrey, apuntava que desenvolupament econòmic no era sempre sinònim de benestar social i de progrés (un exemple que donava: quan els interessos de la indústria de l'automòbil són col·locats per sobre dels interessos dels ciutadans); seguint Pierre Drovin, qüestionava que per a mesurar la qualitat de vida hom es basés només en les estadístiques sobre el consum, bescantant altres aspectes bàsics de la qualitat de vida, com la bellesa, el silenci, la netedat; seguint E.J. Mishan, afirmava que el desenvolupament havia d'assegurar la netedat de l'aire, la tranquil·litat, el medi ambient; seguint David Riesman, Pi reivindicava més dosis de pensament utòpic, que el desenvolupament es dirigís a fins basats en la veritable naturalesa de l'home, al foment del benestar material i, alhora, espiritual de l'home (Op. cit., fulls 78-79).

Hom defensava la utilitat de la planificació: per a preveure i per a moldejar el futur. Als països socialistes la planificació era molt més rígida que en els països de liberalisme econòmic, però sempre era un mètode necessari per a construir el futur econòmic. Llibertat i pla: aquest era el principi del model d'economia mixta que preconitzava Pi i Sunyer, amb una interpretació i una pràctica progressistes.

X Pi i Sunyer continua En el umbral del futuro plantejant-se els temes del temps en què viu, i ⁿcentrat-se ara sobretot en la dècada dels anys seixanta. Els seus diagnòstics, les seves reflexions tenen encara avui una actualitat colpidora, estan plens de suggeriments, desvetllen idees. No va preveure, lògicament, l'esquarterament de la URSS i dels països de l'Europa de l'Est. Ell creia que evolucionarien vers la liberalització, vers un altre tipus de socialisme desimpregnat de despotisme. Va parlar també del problema de la droga; del perill de donar importància només al fet d'aparentar, de donar una imatge sense relació amb uns continguts concrets -això s'esdevenia, deia, especialment en el món dels polítics-; dels perills de la tendència regressiva en la valoració de la cultura i del conreu de la intel·ligència; del risc de la corrupció política. I molts temes més: la revolució de les comunicacions, que poden submergir els ciutadans dins un món fals i fantasiós; la importància de fer progressar els sentiments nacionals davant el risc de la tendència amorfa a la uniformitat; el problema dels joves que adopten actituds anarquistes -com a reacció espontània al caràcter opressiu de la societat- sense oferir, però, programes i solucions realistes; l'armamentisme i "la pau de la por" com a amenaça a la societat del benestar; l'agressivitat humana i els odis racials; els problemes que plantejà la ciència en el segle XX; la crisi de creació en l'art; l'evolució de la religió i la necessitat que en tenen els homes; la llibertat sexual i l'alliberament de les dones; la revolució de la informàtica; el maig francès de 1968, que interpretava com la rebel·lió de "l'estrat intermedi" que ha passat a tenir molt de pes en la societat; la necessitat d'estructurar algun sistema de govern

mundial. Els seus comentaris eren sempre d'una agudesa intel·lectual notable. Per exemple, li cridava l'atenció l'assaig d'Andrej Sakharov en què preveia la convergència entre capitalisme i comunisme per a l'any 2000, i en què sostenia que els EUA i la URSS havien de treballar plegats per a fondre els perills de la guerra nuclear, la fam, la sobrepoblació i el deteriorament del medi ambient. Pi escrivia: "Creu -hom es referia a Sakharov- en el progressiu desenvolupament d'una societat democràtica a Rússia i un procés econòmic d'avenç social als Estats Units, i confia en què després d'un període d'esforços conjunts que contribueixin a elevar el nivell de vida en els països subdesenvolupats i a alliberar-los de la fam i de la pobresa, els dos sistemes assoliran una etapa de convergència que pot obrir el camí per a la constitució d'un Govern mundial" (Op. cit., full 400). Sobre la joventut rebel, considerava que "Els joves que s'esforcen a enderrocar la societat d'avui, en realitat no saben amb què reemplaçar-la" (Op. cit., full 321).

Pi basava la continuïtat de la civilització en l'abolició de la guerra, la preservació de la llibertat individual, el manteniment del progrés econòmic i de l'ocupació productiva en un marc de justícia social. Les seves idees eren, per tant, sempre progressistes, com ho era la seva esperança en un futur davant del qual no demanava pas passivitat. Carles Pi i Sunyer, a més d'un liberal en el sentit més positiu del terme -amant de la llibertat- ha estat també, indistriablement, un dels teòrics més importants del nacionalisme català, un polític honest i generós que va defensar fins al final els valors històrics de l'esquerra, un economista innovador i punyentment modern, com s'ha intentat demostrar -keynesià quan a Catalunya i a Espanya ningú parlava de la Teoria General, lúcid lector de J.K. Galbraith-, i també, val a dir-ho, un humanista apassionat.

NOTES

(*) Cal agrair al personal de la Fundació Carles Pi i Sunyer tot l'ajut pres-
tat, i molt en especial a Francesc Vilanova, gràcies al qual ha estat
possible la consulta de tots els textos que es citen mecanografiats de
Pi i Sunyer -alguns d'ells fonamentals-, molts d'ells inèdits, corres-
ponents al període de l'exili. El present capítol és la versió ampliada
de la conferència donada el 28-4-1993 sota l'organització del Centre
d'Estudis Historiogràfics (CEHI, Universitat de Barcelona), format per
Teresa Abelló, Agustí Colomines, Josep M. Muñoz, Bel Peñarrubia, Judit
Subirachs, Ricard Vinyes i d'altres, als que cal remerciar les observacions
fetes durant el col.loqui, que en la mesura del possible han estat
incorporades. Hom es considera en l'obligació d'agrair a Ricard Vinyes
la seva col.laboració prestada, que ha resultat fonamental per a
calibrar i situar la vàlua científica del pensament econòmic de Carles
Pi i Sunyer. Hom no ha pogut consultar, per a la redacció d'aquest
capítol, quatre textos inèdits localitzats recentment per Francesc
Vilanova, gràcies a l'amabilitat del qual hom pot almenys donar-ne
notícia al lector: 1) text sense títol, enviat per a publicar a "Cartes
d'Europa", dos fulls a dues cares, escrit en 1951 i que tracta sobre
l'economia catalana; 2) Elements contradictoris i factors d'ordenació,
3 fulls, escrit probablement a Londres a començaments dels anys quaranta;
3) La cultura econòmica, 4 fulls, escrit probablement a Londres en
1940 o 1941; i 4) L'economia de Catalunya, 2 fulls a dues cares, 1940.

(1) Cal destacar, per ordre cronològic, les títols següents: Apunts per a
la història de la indústria cotonera catalana, dins el "Butlletí de
l'Associació de Fabricants de Filats i Teixits del Pla de Barcelona",
maig-agost de 1925; La exportación como medio para resolver la crisis
de la industria algodonera, dins el "Boletín del Comité Regulador de la
Industria Textil Algodonera", núm. 3, setembre de 1928, pp. 9-77;
Un estudio crítico de nuestra industria textil, dins "Revista Textil de

la Federación de Fabricantes de Hilados y Tejidos de Cataluña", núm. 6, gener de 1929; La hora de la exportación, dins "Boletín del Comité Regulador de la Industria Textil Algodonera", núm. 16, octubre de 1929, pp. 361-365; i Estudios sobre la exportación textil algodouera, Imprenta Casa Provincial de Caridad, Barcelona 1929, 72 pp.

- (2) Aquesta visió del futur del tèxtil per part de Pi, basada centralment en la millora de la productivitat, és destacada per Jordi Palafox, en el seu estudi Atraso económico y democracia. La Segunda República y la economía española, 1892-1936, Editorial Crítica, Barcelona 1991, 349 pp (pàg. 281). Muriel Casals i Couturier utilitza també els escrits de Pi sobre el tèxtil a la seva tesi doctoral sobre La Primera Guerra Mundial i les seves conseqüències, un moment clau en el procés d'industrialització a Catalunya: el cas de la indústria llanera de Sabadell, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra 1981, 885 pp.
- (3) Xifres elaborades per Carles Sudrià i Triay a: 1914-1936. L'economia catalana en els anys d'entreguerres: consolidació industrial i diversificació productiva, dins DDA: Història econòmica de la Catalunya contemporània, vol 4, s.XX, Enciclopèdia Catalana S.A., Barcelona 1988, pp. 25-97 (pàg. 55).
- (4) Entre les principals obres d'aquest corrent, cal citar: Josep M. Tallada: Economía política, "Biblioteca del Hombre de Negocios Moderno", J. Montesó ed., Barcelona 1937, 437 pp (2a ed.: 1945, 3a ed.: 1963); Joan Ventosa i Calvell: La situación política y los problemas económicos de España, Espasa-Calpe S.A., Barcelona 1932, 179 pp; Josep A. Vandellós: Catalunya, poble decadent, "Biblioteca Catalana d'Autors Independents", Barcelona 1935, 237 pp; i La immigració a Catalunya, Imp. Altés, Barcelona 1935, 239 pp.
- (5) Diego Abad de Santillán: El organismo económico de la revolución. Cómo vivimos y cómo podríamos vivir en España, "Biblioteca Universal de

Estudios Sociales", Tierra y Libertad, Barcelona 1936 (2a ed.: Barcelona 1937; 3a ed. ampliada: Barcelona 1938; edició amb introducció de Félix García: Madrid 1978).

- (6) Mari Civera hi publicà dos opuscles: La formación de la economía política, núm. 5, València 1930, 69 pp; i Socialismo, núm. 1, València 1931, 46 pp.
- (7) Cal destacar, d'Estanislau Ruiz i Ponsetí: Les empreses col·lectivitzades i el nou ordre econòmic, Edicions UGT, Barcelona 1937, 23 pp.
- (8) Dins aquest corrent del nacionalisme laborista català cal citar: Pere Coromines: Fenómenos de crisis y decadencia en la situación actual de nuestro país, Conferencia dada en catalán en el Fomento del Trabajo Nacional de Barcelona el día 8 de Abril de 1927, Imprenta Layetana, Barcelona s.a., 15 pp; Joan P. Fàbregas: Assaig d'Economia Política, 3 volums, Atenes A.G. Barcelona 1932, 1933 i 1934, 228 + 287 + 368 pp; i Les possibilitats econòmiques d'una Catalunya independent, Conferència donada per (...), director de l'Institut de Ciències Econòmiques de Barcelona, en el local d'Estat Català el dia 15 de març de 1932, Atenes A.G., Barcelona 1932, 30 pp. Per a tenir una panoràmica del pensament econòmic català als anys trenta pot ésser útil la lectura de l'obra col·lectiva: Francesc Artal, Emili Gasch, Carme Massana i Francesc Roca: El pensament econòmic català durant la República i la guerra (1931-1939), Col·lecció Estudis i Documents, 28, Edicions 62, Barcelona 1976, 382 pp.
- (9) Carles Pi i Sunyer: L'aptitud econòmica de Catalunya, 2 volums, Enciclopèdia Catalunya, Editorial Barcino, Barcelona 1927 i 1929, 231 + 307 pp. Nova edició a cura de Ricard Vinyes: Biblioteca dels Clàssics del Nacionalisme Català, 5, Edicions de La Magrana-Diputació de Barcelona, Barcelona 1983, XXII + 2 pp s.n. + 374 pp. Entre els treballs de Ricard Vinyes sobre el pensament polític de Carles Pi i Sunyer cal citar, a més de la introducció titulada La "norma" republicana, el darrer trajecte de la utopia liberal (pp. V-XXII de l'edició citada de 1983): Carles Pi i Sunyer,

dirigent republicà, a "L'Avenç" núm. 84, Abril 1932, Barcelona (pp.54-63); La Catalunya Internacional. El frontpopulisme en l'exemple català, Curial, Barcelona 1983, 390 pp (vegeu especialment l'apartat III-5 titulat Republicans, pp. 277-299); Carles Pi i Sunyer: una contribució republicana a la cultura socialista, dins Albert Balcells (curador) i altres: El pensament polític català (del segle XVIII a mitjan segle XX), Col.lecció Estudis i documents, 42, Edicions 62, Barcelona 1988, 414 pp (pp 297-305); i La presència ignorada. La cultura comunista a Catalunya (1840-1931), Llibres A l'abast, 245, Edicions 62, Barcelona 1989, 231 pp (pp. 195-198).

- (10) Carles Pi i Sunyer: Dissociació i Entorn de la dissociació, articles publicats el 22-3-1925 i el 2-4-1925 a "La Publicitat", i reproduïts a l'Apèndix de l'edició citada de 1983 de L'antitud (...), pp. 335-338 i 339-342.
- (11) Jaume Vicens Vives: Notícia de Catalunya, Llibres a mà, 9, Edicions Destino, Barcelona 1984, 208 pp (pp 190-203). L'edició original és de 1954.
- (12) L'antitud (...), 1983, pàg. 109
- (13) Notícia de Catalunya, edició de 1984, pàg. 52
- (14) Ibid., pàg. 51
- (15) Jaume Vicens Vives i Montserrat Llorens: Industrials i polítics del segle XIX, Editorial Vicens Vives, Barcelona, 1a ed. 1958, reimpressió 1961, 444 pp. Vicens Vives cita L'antitud (...) a les notes que consten a les pàgines 30, 43, 75, 79 (2), 108 i 172 (2). D'altra banda, cal assenyalar que Pi i Sunyer demostrava tenir uns coneixements d'història econòmica

de Catalunya i d'Europa gens menyspreables. A la seva conferència Economía de realidades, pronunciada en el saló d'actes de l'Asociación de Ingenieros del Uruguay el 29 d'abril de 1948 (41 fulls mecanografiats) dedicava 11 fulls a la revolució industrial i 2 fulls a comentar el Curso elemental de Economía Política (1836) d'Eudald Jaumeandreu. Francesc Vilanova m'informa sobre un altre text de Carles Pi i Sunyer, mecanografiat en 22 folis, titulat Fra Eudald Jaumeandreu i el seu temps. La primera càtedra catalana d'Economia Política i que es troba a l'arxiu de la Fundació Carles Pi i Sunyer. També es parla d'aquesta càtedra en el text ja citat titulat La cultura econòmica (4 fulls, 1940 o 1941).

- (16) Carles Pi i Sunyer: Per la cultura obrera, l'acció de les nostres escoles professionals, Editorial Catalana, Barcelona 1923, 35 pp.
- (17) Josep M. Tallada i Paulí fou dels pocs economistes catalans que parlaren de Keynes durant la postguerra immediata. Així, el 7-11-1944, pronuncià una conferència sobre El ciclo económico y el paro forzoso en la que explicà les polítiques d'obres públiques preconitzades per Keynes (vegeu: Ministerio de Trabajo: Inauguración del curso 1944-45, Publicaciones del Patronato de la Escuela Social de Barcelona, IV, Serie A: Discursos y conferencias, Gráficas Alfa, S.A., Barcelona 1945, 38 pp, pp 19-38). Tallada, a La guerra económica (Ediciones Idea, Madrid 1948, 236 pp.) parlà també de la política econòmica keynesiana; la llàstima és que ho feia establint paral·lelismes amb Schacht, el ministre de finances de Hitler (Op. cit., pp. 129-152). Fou una pena que un gran economista com Tallada es passés al govern de Burgos.
- (18) Així, per exemple, en discutir-se el Dictamen de la Comissió de Pressupostos a la sessió del Parlament del 28-12-1932, després d'escoltar les crítiques de Duran i Ventosa, Vidal i Guardiola i Comorera, Pi, aleshores Conseller de Finances, afirmava que "és més fonamentada la crítica que ha fet el senyor Comorera, que no la crítica que han fet

els senyors Duran i Ventosa i Vidal i Guardiola". I, en acabar la seva intervenció, remarcava: "Jo he volgut dir que entre la Unió Socialista i la Lliga Regionalista, nosaltres ens decantem més aviat del costat de la Unió Socialista (...) De manera que si per algun costat hem de caure, hem de caure sempre pel costat de la Unió Socialista, com a homes d'esquerres que som" (Vegeu: Parlament de Catalunya: "Diari de Sessions", núm. 10, sessió del 28-12-1932, pp. 139 i 146).

(19) "Diari de Sessions", 13-4-1933, pp. 1.097-1.098.

(20) "Diari de Sessions", 22-12-1932, pàg. 110.

(21) "Diari de Sessions", 9-3-1933, pàg. 572.

(22) Vicenç Bernades: Perspectives econòmiques. El moment social a la República i a Catalunya, pròleg de Carles Pi i Sunyer, Llibreria Catalònia, Barcelona 1935, XV + 192 pp.

(23) Vicenç Bernades: Op. cit., pàg. 182, nota VII. Aquesta interpretació sobre el no arrelament inicial del socialisme i del marxisme a Catalunya s'assembla força a les interpretacions de l'historiador Josep Termes formulades a primers dels anys setanta. Segons Termes, les classes populars catalanes en el s.XIX s'interessaren molt més per l'anarquisme perquè veïeren l'Estat espanyol com un Estat que els era aliè i, per tant, se sentiren més atretes per les teories que preconitzaven precisament la negació de l'Estat.

(24) Ibid., pàg. 44. Aquesta idea ja havia estat expressada per Carles Pi i Sunyer, essent Conseller de Finances, en una entrevista titulada Quina repercussió pot tenir en l'ordre econòmic, l'aplicació de l'Estatut de Catalunya ("Catalunya Comercial. Revista mensual d'Economia", any I, núm. 3, Barcelona, juliol 1933, pp. 6-7). Pi declarava: "És cert que Catalunya ven bona part dels seus productes manufacturats al mercat

interior espanyol, però també ho és que compra una quantitat molt important de productes de diverses regions espanyoles. A manca d'estadístiques exactes, estudis documentats i seriosos, permeten deduir que el desnivell comercial és poc considerable. I si en lloc de balança de comerç, es pren com és més lògic, la de pagaments, la influència dels factors invisibles que ens són desfavorables, probablement arriba a invertir el signe del desnivell de manera que la balança de pagaments ens resulta desavantatjosa". Quina intuïció!

- (25) Vicenç Bernades: Op. cit., pàg. 172
- (26) Carles Pi i Sunyer: El comerç de Catalunya amb Espanya, Club del Llibre Català, Mèxic 1959, 113 pp; 2a ed.: El comerç de Catalunya amb la resta d'Espanya, Editorial Pòrtic, Barcelona 1974, 125 pp. La bibliografia sobre el tema de la balança comercial interior és força abundant. Un exemple, la que és recopilada en el següent article: R.Pujol Marigot: Las relaciones económicas entre Cataluña y el resto de España, dins "Cuadernos de Economía", vol. 3, núm. 8, setembre-desembre 1975, pp. 450-494).
- (27) Carles Pi i Sunyer: L'economia catalana, Conferència al Casal Català de Nova York (10 de juliol de 1948), edició a cura de Francesc Vilanova, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònoms i Locals, Biblioteca Carles Pi i Sunyer, Barcelona 1992, 103 pp.
- (28) És un fet demostrat que l'economia catalana no sofrí grans estralls durant la guerra civil. Vegeu, per exemple, les dades que aporta Joan Clavera: Industrialització i canvi de conjuntura en la Catalunya de la postguerra, dins "Recerques. Història, Economia, Cultura", núm. 6, Editorial Ariel, Esplugues de Llobregat 1976, pp. 205-221.
- (29) Pi afirma que en una conferència de 1933 —quan era ministre de Treball de la República— ja va assenyalar que calia tenir un objectiu social

i un sentit nacional (C.Pi i Sunyer: L'economia catalana, pp. 101-102). Realment, Pi no va ésser mai un moderat. Potser ho era en les formes, però no ho era pas el seu pensament. Per tant, s'equivocava Just Cabot quan deia que "en Pi és un moderat en excès" (citada per Enric Jardí a Centenari de Carles Pi i Sunyer, Esbós biogràfic per Enric Jardí, Aproximació a la seva bibliografia per M. Dolors Florensa i Francesc Vilanova, Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autonòmics i Locals-Ajuntament de Barcelona, Barcelona 1988, 65 pp., pàg. 48).

- (30) Carles Pi i Sunyer tractà el període comprès entre la crisi dels anys trenta i el Pla Marshall a la seva conferència Economía de realidades (29-4-1948, Uruguay, 41 fulls mecanografiats). El Pla Marshall havia de durar fins a 1951 i, òbviament, Pi no podia encara jutjar-ne els resultats. Destacava el seu intent de conciliar els interessos dels països europeus en una unitat superior, considerava el Pla molt positiu i confiava també en la conferència que s'estava celebrant a Bogotà (1948) sobre el Pla de Cooperació Econòmica Americana. Aquest text fou refós com a capítol IV dins el llibre inèdit de Pi En el umbral del futuro, Caracas s.a. (1968-1970), 419 fulls, ff. 37-45.
- (31) Carles Pi i Sunyer: La ordenación económica, text mecanografiat, 42 fulls, s.a. (es tracta d'un article que es va publicar en els "Cuadernos de Información Económica" de Caracas, a primers de 1956 o poc temps abans; no ha estat possible de comprovar la publicació d'aquest text).
- (32) Ibid., full 5.
- (33) Ibid., full 19.
- (34) Ibid., full 23.

- (35) Carles Pi i Sunyer: Algunas ideas sobre ordenación económica aplicadas a Venezuela, text mecanografiat, s.a., 55 fulls (publicat a "Cuadernos de Información Económica", núm. 4, Caracas, juliol-agost 1956). Altres textos de Carles Pi i Sunyer que es troben arxivats a la Fundació que duu el seu nom i que versen sobre aspectes de la comercialització de productes a Veneçuela: Investigación acerca de la normalización en Venezuela, text mecanografiat, Caracas, 10 de gener de 1968, 5 ff.; Proyecto de investigación acerca de la aplicación del control de calidad en Venezuela, text mecanografiat, Caracas, 10 de gener de 1968, 5 ff.; i Normalización y control de calidad, text mecanografiat, s.a. (finals anys seixanta), 4 ff.
- (36) Carles Pi i Sunyer: En el umbral del futuro, text mecanografiat, Caracas s.a. (1963-1970), 419 ff. El capítol V d'aquest llibre, titulat Socialismo, fou traduït al català i publicat per Ricard Vinyes i Francesc Roca a la revista "Nous Horitzons", núm. 92, any 25, octubre-desembre 1984, pp. 40-46. Per a Francesc Roca, "En el umbral del futuro és el llibre més ambiciós d'una de les personalitats intel·lectuals més destacades de la Catalunya del segle XX. Però, a més, és un llibre que se situa, per les seves característiques estilístiques i formals (és a dir, pel gènere en el qual s'adscriu) dins el món -amè i fascinant -ahora- del gran assaig anglosaxó". Vegeu: Francesc Roca: Pensament econòmic i filosofia social dels catalans d'Amèrica, text mecanografiat, Barcelona 1993, 19 ff., vegeu full 10 (Comunicació a les V Jornades d'Estudis Catalano-Americans, Barcelona, 26 a 28 de maig de 1993)
- (37) L'energia nuclear com a font d'energia, però, ara per ara ha estat posada en qüestió, per manca de seguretat. En aquest punt Pi potser no l'encertà.
- (38) Sobre aquesta mateixa idea escriurà Adam Schaff, una anys més tard: "Puede predecirse, con muchas probabilidades de acertar, que la riqueza material perderá su condición de valor que determina -como ocurre hoy- el objetivo

de la actividad humana en masa. Cuando se tiene todo lo que se necesita para llevar una existencia material de alto nivel, la acumulación de riqueza y la conversión de esto en el objetivo principal de la vida se vuelven innecesarios, incluso ridículos. Esto quiere decir que la alternativa de las actitudes humanas que se expresan en la formulación "tener frente a ser", formulación que han comentado humanistas como Maritain y Fromm, se resolverá a favor de "ser". "Tener" perderá su sentido porque las necesidades humanas encontrarán satisfacción en la vida corriente, desde luego a una escala razonable. La nueva situación significará un cambio fundamental en el sistema de valores (...)" Vegeu: Adam Schaff: ¿Qué futuro nos aguarda?, Serie Estudios y Ensayos, 152, Editorial Crítica, Barcelona 1985, 182 pp., pàg. 166 (1ª ed.: Viena 1985).

- (39) Aquesta idea lliga amb l'argument central de l'obra recent de J.K.Galbraith: La cultura de la satisfacción, Editorial Ariel, Barcelona 1992, 188 pp.